

Fernando Pessoa
(1888-1935)

A három napig tartó moccsanatlan hőség, a mindenre rátelepedő tunyaság nyugtalanságában kitörni készül, lappangó vihar mivel a fürgeteg másfelé vonult el, enyhe és kellemesen friss hűvösséggel járta át a dolgok felszínét.

Így van ez néha ebben az életben is: a lélek, amely szenvedett az élet súlyától, váratlanul megkönnyebbül, maga sem tudja megmagyarázni miért.

El tudom képzelni, hogy időjárási viszonyok vagyunk, és fenyegetőleg tornyosul fölénk a vihar, amely azután máshol tör ki.

A dolgok roppant üressége, a határtalan feledés, amely betölti az eget és a földet...

Antonio Tabucchi: Fernando Pessoa utolsó három napja Lázálom

1935. november 28.

1

Előbb meg kell borotválkoznom, szólt, nem akarok szakállasan a kórházba menni, menjen, kérem, hivassa a borbélyt, Manacés urat, a sarkon lakik.

Nincs rá idő, Pessoa úr, válaszolt a házmesterné, a taxi már lenn áll a kapuban, megjöttek a barátai is, az előtérben várják.

Nem baj, felelte, mindenre van idő.

Átült a kis karosszékbe, ahol Manacés úr borotválni szokta, és Sá-Carneiro verseket kezdett olvasni.

Belépett Manacés úr, és jó estét kívánt. Pessoa úr, mondta, azt hallottam nem érzi jól magát, remélem, nincs komolyabb baja.

Törülközőt terített a nyakába, és szappanozni kezdte.

Meséljen valamit, szólt Pessoa, maga annyi érdekes történetet ismer, Manacés úr, és annyi emberrel találkozik az üzletében, meséljen valamit.

Pessoa sötét öltönyt vett föl, nemrég varratta, csokornyakkendőt kötött, föltette a szemüvegét. Nem volt hideg, de kint esett. Ezért fölvette sárga esőkabátját, magához vett egy tollat és egy jegyzetömböt, és elindult lefelé a lépcsőn.

A lépcsőfordulón találkozott két barátjával, Francisco Gouveiával és Armando Teixeira Rebelo-val.

Tekintetük aggódó volt, és kezükben csöpögő esernyőt tartottak. Veled megyünk, mondták egyszerre.

Pessoa szórakozottan mosolygott. Éles fájdalom hasított a jobb oldalába, s emiatt nem tudott szívélyes lenni. Két barátja a karját nyújtotta, hogy lesegítsék a lépcsőn, de nem fogadta el, és a korlátra támaszkodott.

Az előcsarnokban meglátta a főnökét, Moitinho de Almeida urat, amint a taxisofőrrel társalgott. Én is jövök, Pessoa úr, mondta sietve Moitinho de Almeida úr, jobb, ha én is jövök, nem hagyhatom így elmenni.

Ne fáradjon, Moitinho de Almeida úr, felelte Pessoa halkán, itt van két barátom, akik elkísérnek, ne fáradjon.

De Moitinho de Almeida úr határozottnak látszott, kinyitotta az első ajtót, Pessoa beszállt a taxisofőr mellé, három kísérője meg beült hátulra.

Az autó ablakából hosszan nézte a Csillag-templom kupoláját. Szép volt a bazilika, a barokk kupolájával és a díszes homlokzatával. Előtte, ott a parkban adott sok évvel ezelőtt találkát Ophélia Queiroznak, egyetlen nagy szerelmének. A Csillag-kert padján váltottak félénk csókokat, és ígérték meg ünnepélyesen, hogy örökké szeretni fogják egymást.

De legyőzött az életem, és legyőzte a szerelmemet is, suttogetta Pessoa, bocsáss meg, Ophélia, nekem írnom kellett, mást nem tehettem, csak írhattam, de most már nincs tovább.

A taxi elhaladt a parlament előtt, majd ráhajtott a Calçada do Combro-ra. Lakott egyszer ezen a környéken, évekkel ezelőtt, albérleti szobában. A tulajdonosnő Dona Maria das Virtudes volt, nagyon jól emlékszik rá, hatalmas mellű, hatvan körüli asszony, sárgára festett hajjal, minden este áthívta, igyon a cseresznyelikörjéből, és vegyen részt a spiritiszta szeánszain. Kapcsolatba lépett a megboldogult férjével, Pereira marsallal, hosszas beszélgetéseket folytatott vele az afrikai háborúkról és a paprika áráról. Aztán ittak egy pohárka ginjinhát, ettek egy szem cseresznyét a rumtopfból, és Pessoa így búcsúzott: jó éjszakát, Dona Maria das Virtudes, és szép álmokat. Visszavonult a szobájába. Azokon az estéken tűnt föl Bernardo Soares, aki helyett megírta a Kétségek könyvét. Hajnalban kelt, hogy lássa a fények lassú változását Lisszabon fölött és le is jegyezte kis, bőrkötéses füzetébe, melyet még anyja küldött neki Dél-Afrikából.

Mikor a Rua Luz Soriano-ra értek, megállította őket egy rendőr. Erre nem lehet menni, mondta a rendőr, nacionalista rendezvény van az úton, zenekar, meg mindenféle, a város ma ünnepel.

Moitinho de Almeida úr kihajolt az ablakon. Moitinho de Almeida doktor vagyok, szólt fölényesen, el kell

jutnunk a Sao Luís dos Franceses klinikához, beteget viszünk.

A rendőr levette a sapkáját és megvakarta a fejét. Nézze, uram, mondta, van egy kerülőút, egyirányú ugyan, de mindegy, tekintettel a körülményekre behajthatnak, itt forduljanak jobbra, azután balra, és kiérnek a Bairro Alto-ra. Pessoa elmosolyodott, mert felismerte őt. Coelho Pacheco volt, egyik jeles heteronim költőtársa, aki csak egyetlen alkalommal fakadt dalra, és komor, neogót stílusú, látomásos verset írt. Mit keres itt Coelho Pacheco rendőrnek öltözve? Talán a Mester küldte, hogy mutassa neki a jó utat. Pessoa fölemelte a kezét, és sokatmondóan intett neki. Coelho Pacheco is valami titokzatos mozdulattal válaszolt, majd a taxi befordult az első utcán jobbra.

A kórház recepcióján bóbiskolt a nővér. Moitinho de Almeida úr beszélt velem, kérte az ügyeletes orvost, sürgős esetről van szó, mondta.

Pessoa leült a fotelba, és álmodni kezdett. Gyerekkorából látott részleteket és hallotta Dionísia nagymama hangját, aki tébolydában halt meg. Fernando, mondta a nagymama, te is olyan leszel, mint én, mert a vér nem válik vízzé, én elkísérlek egész életeden át, mert az élet örület, és te tudni fogod, hogyan kell élni az örületben.

Jöjjön velem, szolt az orvos, és karon fogva segítette. Egy fülkébe vezette, ahol kis ágy és erős fertőtlenítőszag volt. Vetkőzzön le, utasította az orvos. Pessoa levetkőzött. Feküdjön le, utasította az orvos. Pessoa lefeküdt. Az orvos vizsgálni kezdte, tapogatta a testét. Ahogy a máj környékére ért, Pessoa felnyögött. Mióta érzi rosszul magát?, kérdezte az orvos. Délután óta, felelte Pessoa. És milyen panaszai voltak?, kérdezte az orvos. Nagy fájdalmaim, felelte Pessoa, és zöldet hánytam.

Az orvos hívta a nővért, és mondta, hogy helyezze el a beteget a négyes szobában. Azután fogta a betegkönyvet, és ráírta a kórlapra: „májelégtelenség”.

Pessoa elkészönt a barátaitól. Moitinho de Almeida úr maradni akart, de Pessoa kedvesen elküldte. A másik kettőt gyorsan megölelte. Hagyjatok, drága barátaim, mondta, az éjjel és holnap talán lesznek látogatóim, találkozunk holnapután.

Kis, szerény szobája volt, vasággal, fehér szekrényel és kis asztallal. Pessoa bebújt az ágyba, meggyújtotta a lámpát az éjjeli asztalkán, fejét a párnára fektette, és a kezével megtapogatta a jobb oldalát. Szerencsére a fájdalmai csillapodtak, az ápolónő hozott egy pohár vizet és orvosságot, és így szolt: ne haragudjon, de be kell adnom egy injekciót, az orvos utasítása.

Pessoa ópiumot kért, ehhez az altatóhoz még Bernardo Soaresként szokott hozzá, mikor nem tudott aludni. Az ápolónő hozott, és Pessoa megitta. Catarinának hívnak, mondta az ápolónő, ha szüksége van valamire, csöngessen és rögtön jövök.

2

Hány óra van?, kérdezte Pessoa.

Majdnem éjfél, felelte Álvaro de Campos, a legjobb időpont, hogy találkozunk, ez a kísértetek órája.

Miért jöttél?, kérdezte Pessoa.

Mert ha te elmész, van néhány dolog, amit meg kell beszélnünk, felelte Álvaro de Campos, én sem élek túl, veled együtt távozom, s mielőtt elsüllyednénk a sötétségben, van néhány dolog, amit meg kell beszélnünk.

Pessoa fölemelkedett a párnáról, ivott egy korty vizet, és azt kérdezte: mit forgatsz a fejedben?

Kedvesem, válaszolta Álvaro de Campos, örömmel hallom, hogy nem szólítasz mérnök úrnak, és nem magázol, hogy barátságosan bánsz velem.

Persze, válaszolta Pessoa, beléptél az életembe, a helyembe léptél, te vagy az, aki véget vetettél az Ophéliával való kapcsolatodnak.

A te érdekedben tettem, válaszolta Álvaro de Campos, az az emancipált kislány nem illett volna egy korodbeli férfihoz, elhibázott házasság lett volna. És tudod, az összes szerelmeslevél, amit írtál neki, nevetséges, azt hiszem, minden szerelmeslevél nevetséges, megvédtél a nevetségességtől, remélem, hálás vagy nekem.

Szerettem őt, suttopta Pessoa.

Nevetséges szerelemmel, felelte Álvaro de Campos.

Igen, persze elképzelhető, válaszolta Pessoa, és te?

Én?, szolt Campos. Én, én csak gúnyolódok, írtam egy szonettet, amit sosem mutattam meg neked, olyan szerelemről szól, mely zavarba hozna téged, mert egy fiatalembernek ajánlottam, egy fiatalembernek, akit szerettem, és aki viszontszeretett Angliában, úgyhogy, ezután a szonett után majd megszületik a legenda a titkos szerelmeidről, örülni fognak a kritikusok.

Tényleg szeretted valakit?, suttopta Pessoa.

Tényleg szerettem valakit, válaszolta halkán Campos.

Akkor fölmentelek, mondta Pessoa, fölmentelek, azt hittem, hogy te egyedül csak az elméletet szeretted életedben.

Nem, mondta Campos az ágyhoz lépve, az életet is szerettem, és ha a futurista és tomboló ódáimban nagyoltam is, ha a nihilista verseimben tönkre is tettem mindent, még saját magamat is, tudd meg, hogy

én is szerettem életemben, öntudatra ébresztő gyötrelemmel.

Pessoa fölemelte a kezét, és valami titokzatos jelet intett. Így szólt: feloldozlak, Álvaro, menj az örök istenekkel, ha szerelmes voltál, ha csak egyetlenegyszer is szerelmes voltál, fel vagy oldozva, mert emberi lény vagy, és emberi mivoltod oldoz fel téged.

Rágyújthatok?, kérdezte Campos.

Pessoa megengedően bólintott. Campos ezüst tárcát húzott elő a zsebéből, kivett egy cigarettát, hosszú elefántcsont szipkába dugta és rágyújtott. Tudod, Fernando, szólt, visszavágyom azokba az időkbe, amikor még dekadens költő voltam, amikor a keleti tengereken utaztam az óceánjárón, ah, akkor tudnék verseket írni a holdhoz, és hidd el, a hajóhídról, mikor bál volt a fedélzeten, olyan díszletszerű volt a hold, annyira az enyém volt. De akkoriban ostoba voltam, gúnyolódtam az életemben, nem tudtam élvezni azt az életet, ami nekem adatott, így elszalasztottam az alkalmat, és az élet elszállt.

És azután?, kérdezte Pessoa.

Azután kezdtem vágyani arra, hogy megfejtsem a valóságot, mintha a valóságot meg lehetne fejteni, és jött a kiábrándulás. És a kiábrándulással a nihilizmus, aztán már nem hittem semmiben, saját magamban sem. És most itt állok a betegágyadnál, mint valami haszontalan, rongyos ruha, indulásra készen a semmibe, és a szívem üres csöbör. Campos az asztalhoz ment, és elnyomta a cigarettacsikket egy porcelántányérokában. Jól van, kedves Fernando, mondta, el kellett mondanom neked ezeket a dolgokat, most, hogy talán elhagyjuk egymást, mennem kell, jönnek a többiek is meglátogatni, tudom, és nincs már sok idő, ég veled.

Campos vállára terítette a köpenyét, jobb szemére fölrakta a monokliját, sietve búcsút intett, kinyitotta az ajtót, megállt egy pillanatra, és megismételte: ég veled, Fernando. És azután azt súgta: talán nem is minden szerelmeslevél nevetséges. És becsukta az ajtót.

3

Hány óra lehetett? Pessoa nem tudta. Éjszaka volt? Vagy már fölkelte a nap? Bejött az áplolónő, és újabb injekciót adott. Pessoa már nem érzett fájdalmat a jobb oldalán. Különös nyugalom töltötte el, mintha köd szállt volna rá.

A többiek, gondolta, most jöhetnek a többiek. Természetesen mindnyájuktól el akart búcsúzni mielőtt eltávozik. De az egyik találkozás, Caeiro Mesterrel, aggasztotta. Mert Caeiro Ribatejo-ból jött, és olyan beteges volt. Hogy jöhetne Lisszabonba, talán hintón? Igaz, hogy Caeiro már meghalt, de még élt, örökké élni fog abban a fehérre meszelt ribatejo-i házikóban, ahonnan kérlelhetetlen szemmel nézte az évszakok múlását, a téli esőket és a nyári forróságot.

Kopogást hallott az ajtón, és azt mondta: szabad.

Alberto Caeiro prémgalléros bársonykabátot viselt. Vidéki ember volt, és ez látszott az öltözékén.

Ave, Maestro, szólt Pessoa, morituri te salutant. Caeiro megállt az ágy végénél, és keresztbefonta a karját.

Drága Pessoaám, szólt, azért jöttem, hogy elmondjak magának valamit, megenged egy vallomást?

Természetesen, válaszolt Pessoa.

Szóval, mondta Caeiro, amikor éjszaka fölébresztette magát egy ismeretlen Mester, aki a verseit diktálta, aki a lelkéből szólt, nos, tudja meg, hogy az a Mester én voltam, én voltam, aki a Túlvilágról kapcsolatba léptem magával.

Gondoltam, mondta Pessoa, szerettem Mesterem, gondoltam, hogy maga az.

De bocsánatot kell kérnem, amiért annyi álmatlan éjszakát szereztem magának, mondta Caeiro, éjszakákon át nem aludt, csak írt, mintha önkívületben lett volna, lelkiismeret furdalásom van, amiért annyi kellemetlenséget okoztam önnek, amiért elfoglaltam a lelkét.

Így járult hozzá a műveim létrehozásához, felelte Pessoa, vezette a kezemet, igen, álmatlan éjszakákat szerzett, de ezek az éjszakák termékenyek voltak, éjszakák, melyeken megszületett az irodalmi munkásságom, az én életművem éjszakai életmű.

Caeiro levette a kabátját, és az ágyvégre helyezte. De nem csak ezt szerettem volna mondani, suttogta, szeretnék még valamit megosztani magával, mielőtt a végtelen távolságok elválasztanának minket, csak nem tudom, hogyan kezdjem.

Mondja csak egyszerűen, szólt Pessoa, mintha valami közönséges dologról lenne szó.

Nos, mondta Caeiro, én vagyok az apja. Elhallgatott, hátrasimította ritkás, szőke haját, majd folytatta: én voltam az, Joaquim de Seabra Pessoa, a valódi apja helyett, aki tüdővészben meghalt, mikor maga még kisgyerek volt. Szóval, én átvettem a helyét.

Pessoa mosolygott. Tudtam, mondta, mindig is az apámnak tekintettem, mindig az apám volt, az álmaimban is, nincs miért szemrehányást tennie magának, Mester, higgye el, olyan apám volt, aki mindent megadott nekem.

Pedig egyszerűen éltem, folytatta Caeiro, egyszerűen, abban a vidéki házban a dédnagynénémmel, folyton csak a múltó időről beszéltem, az évszakokról, a nyájról.

Igen, helyeselt Pessoa, de én a maga szemével tudtam látni, és a maga hangján tudtam szólni, a szeme mutatta, miről írjak, a hangja tanított, mint Milarepáé vagy Szókratészé a tanítványait.

Tanulatlan ember vagyok, mondta Caeiro, igen egyszerűen éltem, megint csak ezt mondhatom, maga viszont mozgalmas életet élt, fordította az európai avantgárd irodalmat, föltalálta a szenzacionizmust és az interszekcionizmust, a főváros irodalmi kávéházaiba járt, míg én esténként, vacsora után csak pasziánszozgattam a petróleumlámpa fényénél, hogyan lehetséges, hogy én lettem az apja és a Mestere? Az élet megfejthetetlen, válaszolta Pessoa, ne kérdezz és ne higgy, minden rejtélyes.

Jó, felelte Caeiro, de mégis tudni szeretném, hogyan lehetséges, hogy én lettem az apja és a Mestere? Pessoa fölemelkedett a párnáról. Nehezen lélegzett, s a szoba hullámzott a szemei előtt. Nézze, kedves Caeiro, válaszolta, az az igazság, hogy nekem mindig szükségem volt valakire, aki vezet és összetart, nem tudom, érthető-e, különben az életem szétforgácsolódott volna, hála magának, találtam egy összetartó erőt, valójában én választottam magát apámnak és Mesteremnek.

Hoztam valamit ajándékba, mondta Caeiro, néhány prózában írt verssort, melyeket sosem fognak kiadni, de most, hogy maga itthagyt, felolvasom őket, a maga iránti szeretetem tanúbizonyságai ezek. Caeiro kis lapot húzott elő a zsebéből, közel emelte a szeméhez, mert rövidlátó volt, és olvasni kezdte: Hosszú éveken át mindig a holdat néztem, de tiszta tekintetem fiamat és tanítványomat követte, hogy tekintetem az ő tekintete lehessen, hogy ha már nekem hegy takar mindent, ő láthassa ezt a néma és nagyszerű mindenséget.

Gyönyörű költemény, mondta Pessoa, köszönöm, Caeiro Mester, magammal viszem a Túlvilágra. Annyi verset írt helyettem, folytatta Alberto Caeiro, szerettem volna én is így köszönteni, kifejezni a tiszteletemet, mindig csodáltam magát.

Pessoa most behunyta a szemét. Mikor újból kinyitotta, a szoba üres volt. Csöngetett az ápolónőért. Milyen nap van ma?, kérdezte.

Ezerkilencszázharmincöt november huszonnyolcadika van, éjszaka, válaszolta az ápolónő, szüksége van valamire?

Köszönöm nincs, felelte Pessoa, csak pihenni szeretnék.

1935. november 29.

1

Pessoa hallotta, hogy kopogtatnak az ajtaján és kiszólt: szabad. Az ajtó kinyílt, de nem lépett be rajta senki. Bemehetek?, kérdezte egy remegő hang.

Tessék, mondta Pessoa, jöjjön.

Egy férfi jelent meg az ajtóban, majd finoman becsukta maga mögött. Pessoa nem ismerte föl, s megkérdezte tőle: bocsásson meg, ki maga?

Ricardo Reis vagyok, válaszolta a férfi beljebb lépve a szobába, képzeletbeli Brazíliából jövök.

Sok éve nem találkoztunk, mondta Pessoa, túl sok éve, nagyon megváltozott, ne haragudjon, de nem is ismertem meg.

Ricardo Reis megfogta a széket, és az ágy mellé tette. Bocsásson meg, leülök, mert hajóval jöttem, tengeribeteg lettem, fölkararodott mindenem, és nem érzem valami jól magam.

De hová tűnt?, kérdezte Pessoa, Brazília melyik zugába, hogy nem sikerült magával még kapcsolatba se lépnem?

Ricardo Reis kifújta az orrát. Valamit el kell mondanom magának, drága Pessoa, sosem voltam Brazíliában, csak mindenkivel elhitettem, magával is, valójában itt voltam, Portugáliában, elbújtam egy kis faluban.

Pessoa megpróbált fölkönyökölni a párnán, miközben megkérdezte: hol volt?

Ricardo Reis halkán válaszolt, mintha Pessoa kívül még valaki meghallhatná. Azeitão-ban, mormogta, Azeitão-ban voltam.

Azeitão... Azeitão..., szólt Pessoa, mond valamit ez a név, egy sajtra emlékeztet.

Persze, mondta büszkén Ricardo Reis, az azeitão-i sajt, Vila Nogueirából, kis falu ez, Lisszabontól pár kilométerre, rögtön a Tejo után, ahol Alentejo tartomány kezdődik. Ricardo Reis megint kifújta az orrát és köhintett. Ott húztam meg magam, folytatta, barátaim kis birtokán, az elmúlt éveket végig abban a vidéki házban töltöttem, a ház előtt százéves eperfa áll, alatta írtam minden pindaroszi ódámot és horatiusi versemet.

És miből élt, kérdezte Pessoa, hol dolgozott?

Egy orvos egyszerűen megél, válaszolt Ricardo Reis, elég, ha orvos, én pedig a falu orvosa lettem, s egész Serra da Arrabidából jöttek hozzám a páciensek.

Az igazi nevét használta?, kérdezte Pessoa.

Természetesen, vágta rá Ricardo Reis, kis tábla lógott a kapun, felirattal: „Ricardo Reis, orvos”, az egész falu ismerte a nevemet.

Pedig maga azt mondta, szólt Pessoa, hogy monarchista, a köztársaság ellenzője, s ezért vonul száműzetésbe Brazíliába.

Ricardo Reis zavartan és félnéken elmosolyodott. Az csak nagyozolás volt, felelte, tudja, kényelmes volt, hogy a szenzista, antikizáló poéta ne szeresse a köztársaságot és a köztársaságiak közönségességét,

mindig egy Cézárra vágytam, nagy császárra, mint Marcus Aurelius, aki értékelné a verseimet, a köztársaságiak közt nem voltak művelt emberek, csak beképzelték, akik Auguste Comte-on kívül nem olvastak senkit, hogyan is tudták volna értékelné Horatiust és Pindaroszt?
Értem, sóhajtott Pessoa. Azután hosszan hallgattak. A folyosóról lépések zaja hallatszott, valaki elment a szoba előtt, de nem lépett be, senki sem zavarta őket.
Szóval?, kérdezte Pessoa.
Szóval ezt szerettem volna elmondani, válaszolta Ricardo Reis, szerettem volna felfedni a titkomat. Tudja, ha Azeitão-ban is, mindig állhatatosan éltem.
Bárhol lehet állhatatosan élni, felelte Pessoa.
Virágkoszorút kötök, szólt Ricardo Reis.
Mit akar ezzel mondani?, kérdezte Pessoa.
Azt, válaszolt Ricardo Reis, hogy minden versemben virágkoszorút kötöttem Neaerának és Lídiának, s most magának kötök az útra, majd viszontlátjuk egymást, ha átjutottunk a jeges Styxen.
Elfogadom a képzeletbeli virágkoszorúját, kedves Ricardo Reis barátom, éljen továbbra is a falujában, és kérem, írja nélkülem is a pindaroszi ódákat, örülök, hogy meghallgathattam a titkát, de higgye el, mindig is tudtam.
Tényleg?, kérdezte csodálkozva Ricardo Reis.
Tényleg, felelte Pessoa, soha nem mentem el magához Azeitão-ba, mert elvből sosem hagytam el Lisszabont, mert elvből sosem akartam utazni, de mindig tudtam, hogy itt lakik egy kőhajításnyira, s egy barátom, aki szépséges dolgokat ír a verseimről, meg is erősítette.
Akkor el is búcsúzhatom, szólt.
Én is elköszönök, felelte Pessoa, s kérem, hogy írja tovább a verseit, akkor is, ha én már nem leszek.
De azok apokrif versek volnának, ellenkezett Ricardo Reis.
Mindegy, mondta Pessoa, az apokrif versek nem ártanak a költészetnek, s az én életművem olyan összetett, hogy apokrifek is megférnek benne, viszontlátásra, kedves Ricardo Reis, találkozunk a fekete folyón túl, mely az alvilágot övezi.
Pessoa a párnára hajtotta fejét és elaludt. Nem tudta volna megmondani, hogy azonnal, vagy csak órák múltán.

2

Pessoa fölébredt, meggyújtotta a kis asztalilámpát, s a karóráját keresgélte az éjjeliszekrényen. Az óra hármát mutatott, de nem járt. Pessoa rájött, hogy egyáltalán nem tudja, mennyi lehet az idő. Gondolta, csönget, de nem tette, mert épp abban a pillanatban kopogtak az ajtón.
Bejöhettek, Pessoa úr?, kérdezte valaki.
Pessoa kiszólt, hogy szabad, s belépett egy férfi. Tálcat tartott a kezében, megállt az ajtóban, de Pessoa szemüveg nélkül, a félhomályban nem ismerte meg.
Kicsoda maga?, kérdezte Pessoa.
A barátja, Bernardo Soares vagyok, felelte a férfi, megtudtam, hogy kórházban van, és bátorkodtam eljönni, hogy meglátogassam.
Bernardo Soares az ágyhoz lépett, lerakta a tálcat a szekrényre. Hoztam magának vacsorát, mondta, abból a kisvendéglőből, ahol találkozni szoktunk, gondoltam, hátha vágyik egy olyan vacsorára, amilyeneket a régi szép időkben ettünk, az étlapról bátorkodtam én választani.
Igazság szerint nem vagyok nagyon éhes, válaszolta Pessoa, de a maga kedvéért eszem valamit, mit hozott nekem?
Üljön föl, odateszem a tálcat, mondta Bernardo Soares, hagyományos portugál ételeket, egyszerű és nagyon finom dolgokat.
Pessoa fölült, nyakába kötötte a hófehér kendőt, amit Bernardo Soares nyújtott neki, majd fölemelgette a tányérokat rejtő fémfedőket.
Ez itt caldo verde, mondta Bernardo Soares, a kedvenc leveसे, biztos vagyok benne, hogy ízleni fog, ez pedig pacal portói módra, azért hoztam, mert egyszer hidegen szolgálták föl magának, mint a kihűlt szerelmet, s meg is írta egy költeményben, de azt akartam, hogy kóstolja meg melegen is, nézze, még gőzölög, most vették le a tűzről.
Pessoa mosolygott. Májbajom van, szólt, talán a pacal nem épp nekem való, de udvariasságból megkóstolok egy picit, emlékszem, amikor hidegen hozták ki, de tudja, kedves Soares, akkor én nem én voltam, ott Álvaro de Campos volt a helyemben.
Pessoa megitta a levest, és megkóstolta a pacalt. Finom, mondta, de kérem, Soares úr, egye meg inkább maga, biztos vagyok benne, hogy ma nem is ebédelt.
Tényleg nem ebédeltem, felelte Bernardo Soares, nem engedhetem meg magamnak azt a fényűzést, hogy két ebédet fizessek ki, csak magának vettem, úgyhogy szívesen megeszem.
Bernardo Soares maga elé vette a tálcat, és jóízűen nekilátott a pacalnak. Azokra az estéinkre emlékeztet, amikor együtt vacsoráztunk a „Pessoa” vendéglőben, mondta, biztos azért választotta, mert ugyanaz volt

a neve, mint magának, pedig igazából elég szerény kis étterem, ahova olyan emberek, mint maga, sosem mennének.

Nem egészen, válaszolt Pessoa, szeretem a szerény éttermeket, mindig szerényen éltem, de inkább azt mondja meg, gondol-e még Szamarkandra?

Megtanultam kicsit üzbégül, mondta Bernardo Soares, csak úgy szórakozásból, ha nem is mehetek soha Szamarkandba, de azzal, hogy ismerem annak a vidéknek a nyelvét, sokkal közelebb érzem magam a városhoz is, amelyről egész életemben álmodtam.

És a főnöke, Vasques úr?, kérdezte Pessoa.

Oh, válaszolta Bernardo Soares, ő metafizika nélküli ember, ahogyan maga mondaná, de igen kedves, rendes, még egy villát is a rendelkezésemre bocsátott, egy hetet pihentem ott.

Hol?, kérdezte Pessoa.

Cascaisban, felelte Bernardo Soares, a Guincho-ba vivő úton.

Cascais, mondta Pessoa, Cascais, micsoda szép hely, én is töltöttem ott néhány napot, nem volt több, mint két hét, most először mondom ezt el valakinek, és örülök, hogy épp magának, a barátomnak, kedves Soaresem, a cascaisi pszichiátriai klinikára utaztam, ott ismertem meg António Morát, a panteista filozófust, és meg kell mondjam, életem legnyugodtabb napjait töltöttem abban a városkában, előtte majdnem összecsaptak a hullámok a fejem fölött, nem akartam mást, csak meghalni, de ehelyett megismertem António Morát, s ő bizalmat ébresztett bennem a Természet iránt.

António Mora?, kérdezte Bernardo Soares, erről sosem mesélt, szívesen hallanék róla.

Jól van, mondta Pessoa, António Mora őrült, legalábbis hivatalosan őrült. De briliáns őrült, sokat elmélkedett a pogányságról és a kereszténységről. Képzeld el, olyan tunikában jár, amelyet a régi rómaiak hordtak, fehér, földig érő tunikában, régimódi saruban, és ritkán beszél, de velem beszélt.

És mit mondott?, kérdezte Bernardo Soares.

Sok mindent, válaszolta Pessoa, mindenekelőtt azt, hogy az istenek visszatérnek, mert ez az elgondolás az egy lélekről és egyedüli istenről múlandó, és a történelem során rövid időszakok múltán el szokott tűnni. S ha az istenek visszatérnek, mi elveszítjük az oszthatatlan lelkünket, és a lelkünk ismét sokféle lehet, ahogyan azt a Természet rendeli.

Tudja, kedves Pessoa, szólt Bernardo Soares témát váltva, a múlt évben nagyon szenvedtem az álmatlanságtól, és minden reggel, hajnalban az ablakban álltam, figyeltem a fények lassú változását a város fölött, sok lisszaboni hajnalt leírtam, büszke vagyok rájuk, nehéz fényhatásokról írni, de azt hiszem, sikerült, festményeket alkottam szavakból.

Mint Hopkins?, kérdezte Pessoa.

Igen, felelte Bernardo Soares, de az ötletet Keats naplójából vettem, meg ott van Ruskin egész Word-painting elmélete, nem véletlenül volt épp ő Turner pártfogója, szóval úgy használtam a szavakat, mintha ecsetek volnának, s vászonra festenek velük, a palettám pedig a lisszaboni hajnalok és naplementék voltak.

A naplementék Cascaisban is gyönyörűek, mondta Pessoa.

Pont erről akartam beszélni, folytatta Bernardo Soares, Cascaisban láttam egyszer valami álomszépet, le is írtam a Kétségek könyvében.

Mesélje el, kérte Pessoa.

Nos, mondta Bernardo Soares, úgy volt, hogy a főnökömnek, Vasques úrnak volt egy villája a tengerparton, a vállalata, a Vasques & Módica biztosította neki, ő pedig volt olyan nagylelkű, hogy átengedte nekem néhány napra azt a villát, még oda is vitetett a sofőrjével, egyedül laktam egy hétig a harmincszobás villában, jaj, gyönyörű volt.

Töviről hegyire mesélje el, erősködött Pessoa.

Tiszta, napfényes reggelen indultunk, mesélte Bernardo Soares, hideg, de nagyon szép nap volt.

Magammal vittem Sebastião-t, a sarki szénkereskedő papagáját, maga ismeri is, bármilyen szót ki tud mondani az a papagáj, még egész mondatokat is, úgyhogy gondoltam, majd elszórakoztat. A háznak csodaszép terasza van, az óceánra néz, odaállítottam Sebastião állványát, eloldoztam a láncát, szabadon engedtem. Napközben a park fái között bujkált, naplementekor meg visszajött az állványára, épp mikor én is a teraszon voltam, festegettem a szavakkal, írás közben beszélgettem Sebastião-val, megtanítottam néhány sorra a maga verseiből, a Trafik első soraira, „nem vagyok semmi, sose leszek semmi, nem is akarok lenni semmi”. Azonnal megjegyezte, és így beszélgettünk, én a sziklák és az óceán fölött lenyugvó napot írtam le, közben szóltam: gyerünk, Sebastião. S ő rákezdett a Trafik soraira, míg én a halvány rózsaszínű fényt, a látóhatár ibolyaszínű felhőit, festettem, amikor elérkezik a vágyak órája.

Mulatságos, mondta Pessoa, én embereknek írtam azokat a sorokat, s csak egy papagáj tudja elmondani őket.

Ne mondjon ilyet, ellenkezett Bernardo Soares, eljön a nap, amikor minden emelkedett lelkű ember kívülről fogja tudni majd a verseit, minden nyelven, meg aztán, tudja, Sebastião-nak emberi lelke van, nem is papagáj, hanem jós, bizonyos vagyok, hogy egy Pitia lelke lakozik benne, látja a jövőt, érzem.

És azután?, kérdezte Pessoa.

Aztán, hát azt tudom mondani, hogy gyönyörű napok voltak. A villában magában nem volt valami könnyű, mert nem volt fűtés, és csak petróleumlámpám volt világítani, s esténként, különösen esténként szomorú voltam. De összebarátkoztam Don Pedro de Cascais úrral, nagyszerű ember, agglegény, bankigazgató, olyan ember, akivel a legkülönbözőbb témákról lehet beszélgetni, a legjobban a portugál bikaviadalt kedveli, el is vitt egyre, eleinte tiltakoztam, mert nem szeretem a vérfürdőt, de megváltozott a véleményem, egyáltalán nem volt vérfürdő, nem mészárolták le a bikát, tudja, kedves Pessoa, a torreádor csak jelképesen úgy csinált a kezével, miután már fölbőszítette a bikát a táncával, és abban a pillanatban bejön az arénába egy egész tehéncsorda, a bika közjük vegyül, elrohan velük, de azokat az elegáns tizenharmadik századi ruhákba öltözött lovasokat is látnia kellene, a lovak felszerszámozását, azt, ahogy forogtak a bika körül, szóval, feledhetetlen előadás volt. De nem akarom untatni.

Meséljen még, kérte Pessoa.

Jó, mondta Bernardo Soares, egyik este Don Pedro úr meghívott vacsorára. Kocsival értem jött. Fekete Chevrolet-je van, krómozott fémdíszekkel, olyan, amilyennel Álvaro de Campos ment valamikor a sintrái úton, szeles éjszaka volt, a parkban recsegtek-ropogtak a faágak, én az ünneplőruhámot vettem föl, Don Pedro úron angolos szabású zakó volt, Cascais legjobb vendéglőjébe viszem, mondta nekem, a teraszáról rálátni az egész környékre, úgyhogy utána le tudja majd írni az egész tengeröblöt, a fényeket, a halászbárkákat. Higgye el, kedves Pessoa, gyönyörű étterem volt, soha életemben nem láttam ehhez foghatót, ahogy megérkeztünk, fogadott bennünket a maître, eredeti francia pezsgővel és osztrigával kínált, tudja, kedves Pessoa, én életemben nem ettem osztrigát, maga igen, tudja milyen, ehett Tavaresben meg Brasileira do Chiado-ban, nagyon finom, mintha a tengert magát szürcsölné az ember, még arra is gondoltam, külön az ízéről és a szagáról írok valamit, én, aki csak az életről írok, aztán Don Pedro úr szólt a maître-nek: hozzon nekünk lagosta suadát, verejtékező langusztát, de franciául mondta, homard sué, penichei módra, és képzelje, én rákot sem ettem soha életemben, de Don Pedro úr elmondta a receptet, én pedig szeretném továbbadni magának, hogyha majd jobban lesz, meg tudja kérni a nővérét, főzze meg magának. Kell vaj, három hagyma, paradicsom, kis fokhagyma, olaj, fehérbor, kevés öreg aguardente pálinka, amit úgy szeret, két pohár száraz portói, kis erőspaprika, bors és szerecsendió. Először a langusztát főzzük meg, de csak finoman, gőz fölött. Aztán hozzáadjuk a többi, amit elsoroltam, és betesszük a sütőbe. Hogy miért hívják „verejtékező” langusztának, azt nem tudom, talán mert igen ízletes levet ereszt. A penichei halászok így készítik, ők nagy ínyencek, és nem is ettem soha finomabb csemegét. Azután Don Pedro úr finom portóit rendelt, és kimentünk meginni a teraszra, alattunk a Cascaisi-öböl fényei, jaj, kedves Pessoa, gyönyörű volt, Don Pedro úr a sevillai utazásairól mesélt, én arról az utazásról Szamarkandba, amiről mindig álmodtam, föl is ajánlottam, hogy kölcsönadom neki az üzveg útikönyvem. Kedvesen mosolygott, és azt mondta: Szamarkand, milyen szép gondolat, Bernardo Soares úr, de sosem fogom elhagyni az Ibériai-félszigetet, elég nekem az a kevés, amit spanyolul tudok, meg angolul kicsit, a londoni barátaim ha meglátogatnak, és elviszem őket biliárdozni Lisszabonba, a Casa do Alentejo-ba. Aztán mintegy varázsütésre elaludtak a tengerparti sétányon a fények, az öbölben csak itt-ott pislákoló fény, a halászbárkák fényei, és Don Pedro úr így szólt: hazaviszem, Bernardo Soares úr. Útközben a hajnalokról és az alkonyokról beszéltem, nagyon jó volt a kedvem, és arra gondoltam: írok végre egy jókedvű fejezetet a rosszkedvű naplómba. Don Pedro úr nagyon tapintatos volt, hagyta, hadd fecseggjek. A park előtt szálltam ki, a szél erősen rázta a fákat, azt mondtam neki: köszönöm, Don Pedro úr, életem egyik legszebb estéje volt. Ő azt válaszolta: én köszönöm magának, kedves Bernardo Soares úr, hálás lennék, ha elsőik között én olvashatnám a naplóját, és ne feledje, hogy Fernando Pessoa nagy tisztelője vagyok, mondja meg neki, őt sose lehet látni, így nem tudom neki magam megmondani. Úgyhogy most én mondom el, kedves Pessoa, tolmácsolom Don Pedro úr üdvözlését és hódolatát. Köszönöm, szólt Pessoa fáradt mosollyal.

Bernardo Soares megigazgatta a takarót a mellkasán. Pessoa úr, szólt, attól tartok, kifárasztottam a fecsegésemmel, bocsásson meg, hogy alkalmatlankodtam.

Egyáltalán nem, felelte panaszosan Pessoa, örültem, hogy beszélgethettem magával, de azt hiszem, még valaki meg fog látogatni, valaki, akit az utóbbi időben kissé elhanyagoltam, köszönöm, kedves Soares, a legjobbakat kívánom a Kétségek könyvéhez.

1935. november 30.

1

Tekintélyes külsejű aggastyán volt a szobába lépő férfi, nagy fehér szakállal, és szintén fehér, földig érő római tunikában.

Ave, testvérem, szólt az aggastyán, engedelmekkel megjelennék az álmaidban.

Pessoa villanyt gyújtott az éjjeliszekrényen, megnézte az öreget, fölismerte António Morát. Intett neki, hogy jöjjön közelebb.

Mora fölemelte a kezét, és így szólt: a Föníciai, ki tizenöt nappal ezelőtt halt meg, a sirályok sivítását, s a tenger vad hullámozását feledve hozott hírt sorsodról, ó nagy Fernando. Tudom, hogy vár az Akherón vize,

s azután az atomok örült körforgása, melyben minden megsemmisül, majd újraéled, s te is, talán áprilisban nyíló virágként térsz majd vissza valamelyik lisszaboni kertbe, vagy mint eső, mely Portugália tavaira, lagúnáira hull, én pedig, miközben sétálok, hallgatom majd kopogásod a szélben.

Pessoa fölkönyökölt. A jobb oldali fájdalom elmúlt, most csak nagyon fáradtnak érezte magát. És az Istenek visszatérte?, kérdezte.

Már majdnem elkészült a könyv, felelte António Mora, de nem tudom, megjelenhet-e majd, senki nem meri megjelentetni egy örült könyvét.

Meséljen, szólt Pessoa, hogy megy a sora a cascaisi pszichiátriai klinikán, olyan rövid ideig voltunk csak együtt.

Tudja, mit állapítottak meg nálam, válaszolta António Mora, paranoia, pszichoneurózissal társulva, de szerencsére ott van Gama doktor, aki imád hallgatni engem, nagyon szolgálatkész ember, ő is hisz az istenek visszatérésében, s az örültséget úgy tekinti, mint az emberek által kitalált állapotot, mely arra jó, hogy elkülönítsék a társadalom számára kellemetlen egyéneket. Én pedig kellemetlen vagyok a katolikus társadalomnak, az egyháznak, mert az istenek visszatértéről szónokolok, csak maga tudna segíteni nekem, oh, nagy Pessoa, de már maga is készül átszelni az Akherónt, s én egyedül maradok a bolondokházában, és senki nem fogja majd kiadni az írásaimat.

Pessoa elmosolyodott, kényelmesen elhelyezkedett a párnán, és biztatóan intett. Kedves António Mora, szólt, az összes írást, melyet ideadott nekem azon a napon, mikor a cascaisi pszichiátriai klinikán találkoztunk, megőriztem egy bőröndben. Tele van emberekkel ez a bőrönd, már alig férnek el benne, mindenesetre a maga írása, az Istenek visszatérte nem fog elveszni, egy nap megtalálják az utódaink, sőt, mivel ma isteni tudás birtokában vagyok, azt is meg tudom mondani, hogy egy nagy kritikus, érzékeny és művelt ember fogja megtalálni, Coelho-nak hívják.

Mint Coelho Pacheco-t?, kérdezte António Mora.

Ő más lesz, felelte Pessoa, egészen más. Ő nem verseket ír, hanem megszállott kutató, ki tudja majd bogozni mindkettőnk kézírását, értékes ember, megismertet minket a világgal.

Milyen világgal?, kérdezte António Mora.

A világgal, válaszolta Pessoa.

António Mora előrelépett, kissé meghajolt. És ön, kedves Pessoa, mit mesél nekem magáról, hogy érezte magát a cascaisi pszichiátriai klinikán? Csodálkozom, hogy nem láttam többé, talán elkülönítették?

Pessoa sóhajtott. Nem is feküdtem be, mondta, be kell valljam magának, nem is feküdtem be. Inkább egy öbölre nyíló házban töltöttem néhány hetet a Rua da Saudadén, egy hölgnél, aki gondoskodott rólam, özvegyasszony, a két lányával él, két elbűvölő lánnyal, ő főzött nekem finom ebédet, vacsorát, el sem tudom mondani, de mégis inkább elmondom, kedves António Mora, képzelje el, ebédre mindig sült vagy rostonsült hal volt, utána colaresi fehérbor, esténként meg, hát este a vacsora az mindig igazi lakoma volt, sopa alentejana, vagy caldo verde, aztán képzelje csak, sült tőkehal, pescadinhas de rabo na boca és más csemegék, utána pedig az öbölre néző szobámba tértem, régen ez volt a szalon, de átalakították hálósobává, kis kandallóval, meg minden, az estéket ott töltöttem a teraszon, néztem a Cascaisi- és Estorili-öblöt, hallgattam a rádiót, tánczenét vagy régi coimbrái dalokat, és boldog voltam.

És hogy hívják ezt az asszonyt?, kérdezte António Mora.

A neve nem fontos, felelte Pessoa.

Irigylem, szólt António Mora, igazán irigylem, voltak boldog pillanatai, és mondja csak, sikerült meggyógyulnia?

Nézze, kezdte Pessoa, abban az időben összecsaptak a hullámok a fejem fölött, már nem tudtam, mit tegyek, megbolondultam-e, beleugorjak-e a Tejo-ba, családi körre volt szükségem, valakire, aki gondoskodik rólam, aki szeretettel és kedvesen bánik velem, és abban a családban megtaláltam az otthont, és mikor egyedül voltam, mert néha egyedül maradtam a házban, akkor is ott volt a kutya, szép, nagy, fekete kutya, Jó-nak hívták, nagyon okos korcskutya, neki olvastam föl az ezoterikus verseimet, az a kutya, ebben biztos vagyok, valamelyik ókori egyiptomi istenség reinkarnációja volt, a mancsával kapart a padlón, azzal adta meg a vers ütemét, s ezzel az állatias és isteni skandalással együtt szavaltam én is a verseimet, hogy szinte muzsikává változtak. Aztán kiültem a teraszra, néztem az öblöt, néztem a halászbárkákat, ahogy visszatértek estefelé, hallgattam a halászokat, ahogy vidáman kiáltoztak egymásnak, beszívtam a kátrány és a halászháló szagát, minden olyan szép volt és régi, így gyógyítottam magam, megfeledkeztem a halálról, és újra élni kezdtem.

En is megfeledkeztem a halálról, mondta António Mora, mert olvastam a jóságos Lucreciust, aki azt tanítja, hogy az élet ismét a Természet Rendje szerint fog folyni, minden atom, melyből fölépülünk, ezek a végtelenül kicsi részek, melyek jelenleg a testünket alkotják, visszatérnek majd az örök körforgásba, víz, föld, termékeny virágok, növények lesznek, s fény, mely látni enged, eső, mely ránk hull, szél, mely átjár, fehér hó, mely télen ellep a köpenyével. Mindnyájan visszatérünk ide a földre, oh nagy Pessoa, számtalan formában, ahogy a Természet épp akarja, talán kutya lesz belőlünk, akit Jó-nak hívnak, egy fűszál, vagy egy lisszaboni teret csodáló fiatal angol lány bokája. De korai még távozni, kérem, maradjon még kicsit közöttünk egyszerűen Fernando Pessoaaként.

Pessoa félig a párnára hajtotta a fejét, és fáradtan elmosolyodott. Kedves Ant3nio Mora, sz3lt, Proserpina hívat a birodalmába, ideje indulnom, ideje itthagynom ezt a káprázatot, amit az életünknek hívunk, ha tudná, miket láttam a bels3 szemüvegemmel, láttam Orion tartóoszlopait f3nt, a végtelen térben, földi lábaimmal gyalogoltam a Dél Keresztjén, mint fényes üstök3s szeltem át végtelen éjszakákat, a képzelet csillagközi tereit, megéltem a gy3ny3rt és a félelmet, férfi voltam és n3, 3regember és kislány, voltam a nyugati f3városok bulvárjainak tömege, s a Kelet der3s Buddhája, akinek irigyeljük a nyugalmit és a bölcsességét, voltam 3nmagam és mások, mindenki, aki csak lehettem, megismertem a becsületet és a becstelenséget, a lelkesedést és az elesettséget, át3sztam folyókat és átvágtam járhatatlan hegyeken, néztem nyugodt nyájakat, s hullt fejemre es3 és napsugár, voltam tüzel3 n3stény, voltam utcán játszó macska, voltam nap és hold, és minden, mert az élet nem elég. De most elég, kedves Ant3nio Mora, az életemet leélni annyit jelentett, mint leélni ezer életet, fáradt vagyok, a gyertyám már leégett, adja ide, kérem, a szemüvegem.

Ant3nio Mora megigazította a tunikáját. Prométheusz kit3rt bel3le. 3, kiáltotta, halhatatlan éter, gyorszárnyú szelek, források, tenger számtalan hullámain kel3 kacaj, te mindeneknek anyja, F3ld, s te, mindentlátó Nap, tekintsetek reám, nézzétek, milyen gyalázat gy3t3r engemet!

Pessoa sóhajtott. Ant3nio Mora elvette az éjjeliszekrényr3l a szemüveget, s Pessoa arcára illesztette. Pessoa tágra nyitotta a szemét, kezei mozdulatlanná váltak a leped3n. Pontosan este fél kilenc volt.

A könyv szerepl3i:

Manacés úrnak

borbélyüzlete volt a Rua Coelho da Rocha sarkán, ahol Pessoa 1920-tól 1935-ig lakott. 15 éven át borotválta Pess3t.

Carlos Eug3nio Moitinho de Almeida

(Lisszabon, 1885 – 1961) az egyik import-export cég tulajdonosa volt, melynek Pessoa kereskedelmi leveleket írt és fordított. A költ3 jó barátja, mellette állt élete legnehezebb pillanataiban.

Coelho Pacheco

Coelho Pacheco életér3l semmit nem tudunk. Csupán egyetlen hosszú költeményét, az A másik óceánon túl-t ismerjük, melyet Alberto Caeiro-nak ajánlott. Homályos és látomásokkal teli költemény, mint valami tudatáradat, mely a pszichés automatizmus élményébe torkollik.

Fernando Pessoa

Fernando Ant3nio Nogueira Pessoa 1888. június 13-án született Lisszabonban, sz3lei Madalena Pinheiro Nogueira és Joaquim de Seabra Pessoa, az egyik f3városi lap zenekritikusa. 3téves korában tuberkol3zisban meghalt az apja. Apai nagyanyja, Dion3sia asszony súlyos elmebetegségben szenvedett, és tébolydában halt meg.

1895-ben Dél-Afrikába költözött, Durbanbe, mert édesanyja a dél-afrikai portugál konzulhoz ment másodszer feleségül. Minden tanulmányát angol nyelven folytatta. Visszatért Portugáliába, hogy beiratkozzon az egyetemre, de végül nem tanult tovább. Mindig Lisszabonban élt. 1914. március 8-án jelent meg els3 heteronim költ3társa, Alberto Caeiro. 3t Ricardo Reis és Álvaro de Campos követték. A heteronímák 3nmagán kív3liek voltak, hangok, melyek benne szólaltak meg, de 3nálló életük és életrajzuk volt. 3 indított útjára minden portugál avantgárd irányzatot. Mindig szerény panziókban vagy bérelt szobákban élt. Egyetlen szerelme volt életében, Oph3lia Queiroz, annak az import-export cégnek a gépír3n3je, ahol 3 is dolgozott. Szenvedélyes és rövid szerelem volt. Életében csak foly3iratokban publikált. Az egyetlen kötet, mely még életében jelent meg, az 3zenet cím3 füzet volt, Portug3lia misztikus története. 1935. november 30-án halt meg a lisszaboni S. Lu3s dos Franceses k3rházban, májbjában, melyet talán a túlzott alkoholfogyasztás okozott.

Álvaro de Campos

Álvaro de Campos Tavirában született, Algarvében, 1890. október 15-én. Glasgow-ban szerzett hajómérn3ki diplomát. Lisszabonban élt, a szakmáját nem gyakorolta. Nagy keleti utazást tett óceánjár3 haj3n, err3l írta Opiárium cím3 költeményét. Dekadens volt, futurista, haladó szellem3, 1928-ban megírta az évszázad legszebb költeményét, a Trafikot. Megismerte a férfiak közt3 szerelmet, s csupán azért „toppant be” Pessoa életébe, hogy elrontsa annak Oph3liával köt3tt eljegyzését. Magas volt, oldalt elválasztott, sima fekete hajú, monoklival, kifogástalan, kissé sznob, a kor avantgárd mozgalmainak tipikus figurája, polgár és polgárelles, kifinomult és provokatív, heves, ideges és gy3tr3d3. Lisszabonban halt meg 1935. november 30-án, Pessoa halálának évében és napján.

Alberto Caeiro[i] Alberto Caeiro da Silva, Fernando Pessoa és az összes heteronima mestere 1889-ben

született Lisszabonban, és vidéken halt meg 1915-ben, tüdőbeteg volt, mint Pessoa apja is. Rövid életét Ribatejo egy kis falujában töltötte, idős dédnagynénje házában, ahová labilis egészsége miatt vonult vissza. Kevés említésre méltó mozzanat van ennek a magányos, szemlélődő férfinak az életrajzában, aki mindenféle feltűnéstől mentesen élt. Pessoa úgy festi le, mint sápadt, szőke, kékszemű embert, középmagas termettel. Látszólag elégikus, naiv verseket írt, valójában Caeiro nem volt más, mint figyelő szempár, az Európában néhány évtized múlva elterjedő fenomenológia előfutára.

Ricardo Reis

Ricardo Reis Portóban született 1887. szeptember 19-én, jezsuita kollégiumban nevelkedett. Orvos volt, de nem tudjuk, hogy szakmájából élt-e meg. A Portugál Köztársaság újbóli kikiáltása után száműzetésbe vonult Brazíliába, monarchista eszméi miatt. Szenzista költő volt, materialista és klasszikus. Érezni Walter Pater hatását és a homályos és elvont klasszicizmusét, mely sokakat ragadott magával a századvégi angolszász természetbúvárok és tudósok közül.

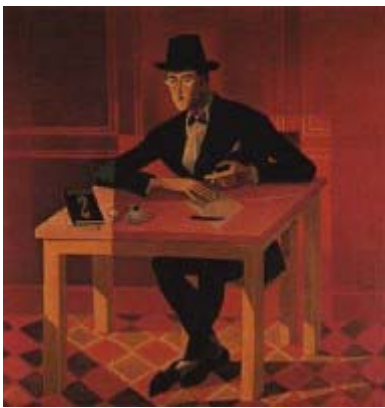
Bernardo Soares

Nem ismerjük a születési dátumát, s nem tudjuk azt sem, mikor halt meg. Visszahúzódva élt. „Segéd-számfejtő” volt egy lisszaboni textiláru import-export cégnél. Mindig Szamarkandról álmodozott. Lírai, érzékfeletti naplójának a Kétségek könyve címet adta. Pessoa egy „Pessoa” nevű kisvendéglőben ismerte meg őt, s ott, az asztalnál, vacsora közben mesélte el Bernardo Soares irodalmi terveit és az álmait.

António Mora

A cascaisi pszichiátriai klinikán hunyt el António Mora filozófus, az Istenek visszatérte című könyv szerzője, mely a portugál újpogányság legjelentősebb alkotása lehetett volna. Pessoa épp Cascaisban, a pszichiátriai klinikán ismerte meg António Morát. Magas volt, tiszteletet parancsoló, élénk tekintetű, fehér szakállal. António Mora Aiszkhülosz tragédiáját idézte Pessoaának, Prométheusz panaszának első sorait. S ekkor történt, hogy az idős filozófus Pessoaára bízta a kéziratait.

LUKÁCS ZSOLT FORDÍTÁSA

Fernando Pessoa:

AZ UTOLSÓ VARÁZSLAT

O último sortilégio

A régi bűbájt újra megidéztem,
a nagy Istennő nem jött mégse el.
Megidéztem a vad szél szünetében
azt, ki lakik a százlelkű imákban.
De mélyből, égből nem kelt semmi jel.
Magányom újra csak a szélre lel,
és minden alszik e zavart világban.

Hajdan megbűvöltem a csipkebokrot,
s hívásomra földmélyből megjelent
nem egy azok közül, akik a dolgok

ősformái közt szétszórta aludtak.
Hajdan a hangom ejtett és emelt.
Hívásomra tündérek raja kelt
s az erdők lombjai fénybe borultak.

Pálcám, amellyel, hogyha úgy akartam,
felriasztottam szellem-árnyakat,
nem ismeri többé az én hatalmam.
Míg a közönyös szél panasza esdő,
csak bűvös köröm, a semmi maradt,
s a szálfák fölé hágó hold alatt
nem vagyok több, mint az út vagy az erdő.

Megtört a varázs, amelyért szerettek.
Nem vagyok már életformája, célja –
nekik, kik keresve, engem kerestek.
Partot, karok tengere már nem önt el.
Nem nyújtózom már fel a nap felé s a
mélységek mámora sem lát alélva
a hold alatt a barlangszáji csöndben.

Immár a szent alvilági hatalmak,
kik isten és sors nélkül szenderegve
a dolgok mély lényegéhez tapadnak,
míg himnuszomban felbomlott a dallam,
nem hallgatnak hangomra, se nevükre.
Csillag-dühöm nem vall már istenekre,
s nem lakik isten képzelt alakomban.

S a távoli istenek lenn a kútban,
kiket, sápadtan, annyiszor idéztem
vad szerelemtől felkavarva, dúltan,
most idézetlenül is itt teremnek.
Akiket egykor, nem szeretve, kértem,
most szeretetlen is eljönnek értem,
kik könnyű prédája lettem dühüknek.

De Nap, kinek aranyát birtokoltam,
s Hold, kinek ezüstjét váltottam át,
ha nem lehet enyém már, ami hajdan
volt szépségtekben nekem minden-érő,
összátok meg lényemet legalább
legfőbb részem nyelje be önmagát,
s testem legyen nélkülem, lélek, élő!

Változzam át egy legvégső varázsban
önnön szobrommá, élve még e testben!
Haljon, ami vagyok, de mit csináltam,
magát-csókoló névtelen alakzat,
elvont szerelmem rab teste, lehessen
önnön halálom, mely új létre serken,
s mi voltam, semmiként is az maradjak!

(Somlyó György fordítása)

Az utolsó varázslat
Eredeti cím: O último sortilégio

A szöveg elektronikus átírata az alábbi kiadás alapján készült:
Fernando Pessoa: Az utolsó varázslat; in: Hesperidák kertje. Az ibériai világ költészete. 2. kötet. Budapest, Európa, 1971. 260-262. o.